

СУЧАСНІ ПРОБЛЕМИ ФОРМУВАННЯ ЗОН ВІЛЬНОЇ ТОРГІВЛІ В УКРАЇНІ

Побудова взаємовідносин в рамках домовленостей зі Світовою організацією торгівлі супроводжується поступовим впровадженням ряду заходів. Одним з них є побудова зон вільної торгівлі та ставок оподаткування. Формування зон вільної торгівлі на території України дозволить підвищити використання її економічного потенціалу з одночасним поліпшенням якості структури експорту.

Виконання домовленостей в рамках ГАТТ/СОТ з поступовим формуванням зон вільної торгівлі дозволить ліквідувати нетарифні бар'єри для українських товарів на ринках Євросоюзу, створити інститути та єдині прозорі правила ведення бізнесу, зменшить залежність економіки від змін політичного клімату.

Серед головних переваг формування зони вільної торгівлі в Україні слід зазначити зменшення витрат щодо імпорту з Євросоюзу для вітчизняних підприємств і споживачів, та буде сприяти доступу України до єдиного ринку Європейського союзу, який є найбільшим у світі. Поміж експортних ринків Україна займає приблизно двадцять п'яту сходинку. За останні роки спостерігається зростання обсягу торгівлі між ЄС та Україною, який у 2006 році склав 26 млрд. євро, у 2007—28 млрд. євро. Дана тенденція залишилась й у 2008 році [6].

Міжнародна конвенція щодо спрощення та гармонізації митних процедур (Кіото, 18 травня 1973 р.) встановила поняття «вільна економічна зона» (*«зони-франко»*), під якою розуміють частину території країни, на якій товари розглядаються як об'єкти, які знаходяться за межами національної митної території й тому не підлягають митному контролю та оподаткуванню [4].

Термін «зона вільної торгівлі» є типом міжнародної інтеграції, у рамках якої країни-учасниці скасовують митні ставки, податки, збори та кількісні обмеження щодо взаємної торгівлі. За кожною країною залишається право щодо самостійного визначення режимів торгівлі щодо відношення третіх країн. Поміж країнами-учасниками залишаються митні кордони та пости, які контролюють виникнення товарів, які перетинають митний кордон. У більшості випадків умови зон вільної торгівлі розповсюджуються на всі товари, за винятком сільськогосподарської продукції [1].

Питанням формування зон вільної торгівлі займався ряд вчених-економістів. О. Шниров надав аналіз можливих наслідків формування зон вільної торгівлі в Україні, запропонував моделі входження в ЄС [5, 6]. О. Амоша аналізував інформаційне забезпечення процесу формування зон вільної торгівлі [2]. Аль-Бераві Омар розробив проект інвестування зон вільної торгівлі, В. Адамов надав ґрунтовне визначення зони вільної торгівлі [1]. Але в роботах даних вчених не було відпрацьовано методу формування митних ставок в зонах вільної торгівлі.

Метою статті є дослідження проблем у формуванні вільної торгівлі, їх параметрів, методів вільної торгівлі та визначення напрямів, етапів впровадження зон, визначення ставок оподаткування відповідності до вимог вітчизняної економіки.

Домовленості у рамках ГАТТ/СОТ формують багатогранну систему вимог до формування та функціонування зон вільної торгівлі.

По-перше, ВТО дозволяє створення таких зон із режиму найбільшого сприяння (поміж із створенням митних союзів, ведення прикордонної торгівлі, торговельні преференції щодо країн третього світу). У цих випадках країни-учасники мають більш сприятливі умови для розвитку взаємної торгівлі порівняно з умовами третіх країн.

По-друге, такі угоди членів СОТ повинні підписувати лише іншими країнами-учасниками, в разі як зі странами-неучасниками — тільки як виняток, хоча в практиці використання даної вимоги не завжди реально відбувається.

По-третє, перехід від вільної торгівлі повинен стимулювати торгівлю між даними країнами та не створювати додаткових бар'єрів для третіх країн. Регіональні угоди повинні доповнювати принципи формування багатосторонніх угод торговельної системи в межах СОТ та не протидіяти їй.

По-четверте, вільна торгівля товарами повинна бути взаємною та охоплювати головну частку товарообігу між країнами, включаючи основні сектори економічної діяльності. Також це стосується торгівлі послугами: вона повинна охоплювати багато секторів, не виключаючи жоден зі засобів надання послуг.

По-п'яте, перехід зон вільної торгівлі повинен здійснюватися протягом певного періоду часу, який може бути більше ніж десять років лише у виключних випадках. Вважається, що це достатній термін (десять років), щоб більшість національних виробників адаптувались до нових умов конкуренції.

Зони вільної торгівлі можна класифікувати за рядом ознак, а саме: 1) кількість країн-учасників, 2) рівні економічного розвитку, 3) розміри національних економік країн, 4) характер впливу на національну економіку, 5) терміновість періоду переходу до вільної торгівлі, 6) ступінь реальної економічної взаємозалежності країн, 7) роль політичних факторів, 8) традиції, цінності, норми регіонального інтеграційного процесу.

Зони вільної торгівлі можуть розглядатися як одна з проміжних форм міжнародної інтеграції, як механізм переходу до більш складних та розвинутих форм економічної взаємодії країн. З даної точки зору можна виділити три цільові моделі вільної торгівлі:

а) **як початковий етап більш глибокої інтеграції**, перехід від митного союзу, спільного ринку, економічного та валютного союзу країн;

б) **як метод підготовки та адаптації до вступу до інших інтеграційних об'єднань** (Європейська угода з центральноевропейськими країнами, Автономні торговельні заходи ЄС для західнобалканських країн, Угода між західнобалканськими країнами);

в) **як самодостатню модель**, яка не передбачає інтеграцію з іншими країнами та перехід до більш розвину-

тих форм інтеграції.

Перша модель передбачає рух до певної визначеності світових ринків, може бути засобом протекціоналізму для певних сфер та галузей економіки. Тому внутрішні фактори структурних зрушень у рамках митних союзів повинні бути достатніми, щоб передбачити можливість зупинки соціально-економічного розвитку країн-учасниць. Найбільш ефективна та визначена ця модель для країн з достатньо високим рівнем соціально-економічного розвитку. Виконання же її для країн з невисоким рівнем соціально-економічного розвитку, недостатньо розвинутою структурою національного виробництва, як правило, доволі швидко вичерпує себе.

Другу модель підсилює конкурентний тиск на внутрішніх виробників, тобто підвищує ефективність національного виробництва в цілому. Таким чином, вона сприяє зростанню конкурентоспроможності національної економіки, створює умови для вступу у більш вимогливі до розвитку міжнародної інтеграції організації. Тому для розвинутих країн та країн з перехідною економікою використовувати доцільно зони вільної торгівлі з добре обміркованою трансформацією системи захисту національних виробників. Тому дана модель є найбільш оптимальною для достатньо швидкої адаптації до вимог зовнішнього ринку.

Найбільшого розвитку (щодо кількості країн-учасниць) набула третя модель зон вільної торгівлі. Одночасно ця модель дозволяє вирішувати декілька завдань: поглиблення інтеграції національної економіки в світовому господарстві, збереження високого ступеня свободи до формування та зміни зовнішньоекономічних пріоритетів, можливість переходу до першої та другої моделі. Перехідний період для відкриття українських ринків, протягом якого бізнес зможе адаптуватися до нових умов, може тривати від двох до п'яти років.

Українські митні тарифи достатньо низькі, тому вони не можуть бути головним бар'єром для вітчизняних товарів на ринках Європейського союзу. Бар'єром є різниця в технічних та санітарних стандартах, система стандартизації та сертифікації та викривлення умов конкуренції (наприклад, форма державної допомоги, яка надається підприємствам та галузям).

Адаптація до стандартів та вимог Європейського союзу дозволить скасувати бар'єри у короткостроковий термін та покращити перспективи та доступ до ринків ЄС — в середньостроковий термін. Але й в даному випадку класична зона вільної торгівлі буде мати позитивний обмежувальний вплив на економіку України.

На сьогоднішній момент Україні доцільно використовувати третю модель, а саме формування зон вільної торгівлі. Головна мета для України є встановлення пріоритетних ставок у рамках зон вільної торгівлі з врахуванням підтримки малого та середнього бізнесу та розвиток пріоритетних для України галузей економіки. Вибір сфери розвитку повинен здійснюватися колегіально: Верховною Радою Союзу підприємців та ряду провідних економістів. Деякі вразливі сектори економіки (сільське господарство) можуть бути взагалі виключені із зон вільної торгівлі. У той же час ринки промисловості товарів можуть бути відкриті поступово. Митні тарифи з української сторони будуть знижуватися поступово, в той час як ЄС скасують їх негайно після вступу у силу угоди.

З урахуванням провідних вчених та органів влади, а також зарубіжного досвіду необхідно розраховувати **середні митні ставки** на кожен вид продукції зовнішньоекономічної діяльності у зонах вільної торгівлі. Величину цих ставок доцільно порівняти з прогнозом економічного зростання, а саме — буде зростання чи спад виробництва.

В основі розрахунку ставок можна покласти **метод соціологічного опитування ряду підприємців**, суспільних діячів та депутатів Верховної Ради. В майбутньому здійснювати розрахунок середню арифметичного значення ставок та аналіз впливу розрахункової величини на валовий національний продукт.

На кожний вид продукції доцільно здійснювати індивідуальний аналіз, визначення пріоритетності та розрахунок середню арифметичного значення ставки. На першому етапі визначення митних ставок для зон вільної торгівлі в Україні доцільно запропонувати сформувати робочу групу, яка повинна займатися розробкою етапів входження України в ЄС. Даній групі доцільно запропонувати проаналізувати існуючі ставки по країнам з подібною економікою та визначити вплив ставок на економічний розвиток.

Після аналізу зарубіжного досвіду доцільно визначити декілька варіантів ставок для групи респондентів. Ставки, які пропонуються для аналізу, повинні враховувати пріоритети розвитку окремих галузей, тобто економічний курс розвитку держави.

Кількість респондентів не повинна бути занадто високою, тобто не більше тисячі чоловік, що б не знижувати якість розрахунків. При цьому інтервал оцінки не повинен бути великим та необхідно визначити межі оцінки. Наприклад, ставка пропонується в межах 10 та 15 %, крок повинен бути 1 %. Далі необхідно розробити анкету для опитування респондентів. Анкета повинна включати в себе назву виробу, варіанти ставок та давати можливість не погодитись з наданими пропозиціями, висловити власну думку. У випадку, коли більшість респондентів не погодиться з розміром ставок, доцільно переглянути розмір. Метод соціологічного опитування дозволить демократично визначити величину митних ставок в зонах вільної торгівлі.

Слід зазначити також необхідність встановлення спеціальних ставок щодо імпорту продукції низької якості, тобто доцільно прогресивно збільшувати ставки мита на товари з низькою якістю товарів.

В Україні посиленням конкуренції, під час входження нових продавців товарів та послуг, будуть незадоволені галузеві групи лобювання, представники вразливих галузей економіки (харчова, легка та хімічна промисловість). У той же час українські металургійні підприємства, виробники залізної руди та трейдери металобрухту є представниками суспільства, які позитивно відносяться до інтеграції України до європейських та світових ринків. Вступ до СОТ (скасовує квоти на торгівлю металопродукцією) та гармонізація стандартів в рамках зон вільної торгівлі дозволить уникнути тарифних та нетарифних обмежень та розширити присутність на ринках Європейського союзу. Тарифні ставки в зоні вільної торгівлі доцільно визначити з урахуванням державної політики держави та інтересів найбільшої групи підприємців.

Найбільший вплив буде набувати група інтересів, яка представлена чиновниками різних рівнів (бюрократія). Тими, хто буде здійснювати регуляторну реформу, реформувати систему стандартизації та сертифікації і

систему контролю над якістю сільськогосподарської продукції. Практичної реалізації ідеї зони вільної торгівлі можуть протидіяти представники міністерств, які зацікавлені в збереженні митних тарифів на зовнішньоторговельні операції для поповнення держбюджету.

Отже, формування інтеграційних відносин України доцільно проводити з використанням третьої моделі інтеграції, тобто створення зон вільної торгівлі. При цьому ставки мита в них повинні бути визначені з урахуванням зарубіжного досвіду країн, економічний стан яких подібний до української економіки. Величина ставок повинна визначатися за методом соціологічного опитування ряду незалежних експертів, які є суспільними діячами, представниками різних груп інтересів та фахівцями в даній галузі. Даний метод дозволить демократично визначити ставки оподаткування, які будуть сприяти економічному розвитку країни та стануть оптимальними для більшості галузей економіки, врахують інтереси вразливих галузей.

Література

1. Адамов В. Е. Статистическая оценка экономической эффективности производства. — В кн.: Статистическое изучение экономической эффективности общественного производства. — Наука. — 1977. — С. 117–141.
2. Амоша А. И., Воловодова Е., Копатько Е. Э. Информированность населения Донецка о создании свободной экономической зоны // Экономика Украины. — 1993. — № 1. — С. 90–92.
3. Баширов И. Х., Барановский А. И., Туриянская М. М. Свободные экономические зоны: мировой опыт и СНГ // Практическое пособие, Донецк, 1993. — 72 с.
4. Беляцкий С. Международная экономическая взаимосвязь и взаимозависимость: проблемы, тенденции // Экономика Украины. — 1994. — № 9. — С. 21–26.
5. Шныров А. Зоны свободной торговли в мировой экономике // Зеркало недели. — 2007. — № 8 (637). — С. 1–4.
6. www.korrespondent.net